

Om Landbrugsbogholderi.

Foredrag i det kgl. danske Landh. Selsk. d. 29. Januar 1896
af Direktør C. V. Slomann.

Mine Herrer! Det undrer dem maaske, at en Mand, der ikke er Landmand og aldrig har givet sig af med Landvæsen, vil driste sig til at tale med om Landbrugsbogholderi.

Men Sagen er imidlertid efter min Opfattelse netop den, at selv om Landbruget er nok saa forskjelligt i sine reale Forhold fra andre Næringsvirksomheder, saa behøver Landbrugsbogholderi derfor ikke at være væsensforskjelligt fra det Bogholderi, som andre Virksomheder bruger. Ja, det bør ikke være det; thi den Form for Bogholderi, som i alle andre Næringsvirksomheder har vist sig at være den bedste, man kan endog uden Overdrivelse sige den eneste rette, kan ubetinget forudsættes ogsaa at egne sig for Landbruget og vil sikkert ogsaa der vise sig at overgaa enhver anden. En af vore første Autoriteter paa Regnskabsvæsenets Omraade, afdøde Redaktør Ernst Brandes, plejede at sige: »der gives kun to Slags Bogholderi, rigtigt Bogholderi og galt Bogholderi. Dobbelt Bogholderi er rigtigt Bogholderi, alt andet er galt.«

Dette er ogsaa min Anskuelse, og det er denne Anskuelse, jeg skal tillade mig at forfægte her i Aften.

Det gjælder i Landbruget som i enhver anden Næringsvirksomhed, at en klar og nøjagtig Bogføring ikke danner den mindst vigtige Del af det Arbejde, som betinger Virksomhedens Trivsel. Bogføringen, som altfor ofte — og det ikke blot blandt Landmændene — skydes

tilside og forsømmes som noget underordnet og ligegyldigt, tjener ikke blot ved sin nøgterne Fremstilling af Indtægter og Udgifter og af den nøjagtige Status til Støtte for en sund og forstandig Økonomi, men ved den Maade, hvorpaa den saa at sige afspejler hele Virksomheden, i sit ejendommelige Sprog gjentager, hvad der er gaaet for sig og tvinger til paany at dvæle derved, aabner den Blikket for og fæstner Opmærksomheden ved alle Enkeltheder og ved deres indbyrdes Forhold og Sammenhæng, muliggjør Sammenligninger og opmuntrer til Overvejelser, og saaledes virker Bogføringen ordnende og ansporende tilbage paa hele Virksomheden, og bliver af allerstørste Betydning saavel for dens økonomiske som tekniske Fremgang.

Det interessanteste og talentfuldeste Forsøg, som herhjemme er blevet gjort paa at skabe et Landbrugsbogholderi uafhængig af det dobbelte Bogholderis Principer, er ubetinget Hr. Kaptajn Schroll's Bog »Om Landbrugsregnskab«. Og netop fordi et saå betydeligt og energisk Forsøg saa afgjort forekommer mig ikke at være lykkedes, er jeg bleven yderligere bestyrket i min Anskuelse, at det dobbelte Bogholderi ogsaa for Landbruget maa være det eneste rette, og at Landbrugets Fejl i dette Spørgsmaal er den, at man mener nødvendigvis at skulle have noget for sig selv, og kaster Vrag paa den brede, farbare Landevej, ad hvilken vi andre drage frem, og som fører os bekvemt og sikkert til Maalet.

Jo mere man ved Gjennemlæsningen af Hr. Schroll's Bog maa anerkjende det uomtvistelige Talent, hvormed dette Regnskab er planlagt, den store Flid og Energi som maa udfoldes ved dets regelmæssige, aarlige Gjennemførelse, og bliver klar over hvilken Glæde og Tilfredsstillelse det aabenbart er for Hr. Schroll at tumle med alle disse Tal og Beregninger, des mere bliver man samtidig paa det rene med, at dette ikke er Løsningen af Opgaven: et typisk, klart og praktisk Landbrugsbogholderi. Det er for indviklet, det kræver for stort Ar-

bejde og endelig — af egentlig Bogholderi findes der strengt taget grumme lidt deri.

Hr. Schrolls Regnskab har alle de Svagheder, som karakteriserer de almindelig gængse Anvisninger til Førelse af Landbrugsbogholderi: det blander i altfor høj Grad væsentligt og uvæsentligt og ganske forskjelligartede Ting imellem hinanden, det blander navnlig ind i det egentlige Bogholderi, dels saadanne ganske uvedkommende Ting som det detaillerede Regnskab over Landbrugerens private Husholdning og personlige Forbrug, dels alle mulige Beregninger af Produktions-Enhedspriser og Udgifts-Enhedspriser og alle Slags statistisk-tabellariske Sammenstillinger af Udgifternes Fordeling paa de enkelte Driftsgrene og af disses indbyrdes Forhold.

Og alle disse Detailregnskaber, som i andre Næringsvirksomheder vistnok aldrig udarbejdes i saa stort Omfang og med saa megen Udførlighed — med mindre da Virksomhedens Indehaver finder en speciel Fornøjelse i den Slags Udarbejdelser — og som nærmest blive betragtede som og stedse kun bør betragtes som Bilag til det egentlige Bogholderi, tager hos Hr. Schroll i den Grad al Plads op, at der af egentlig Bogholderi som sagt næsten intet bliver tilbage.

Det gjælder her selvfølgelig først og fremmest om at blive enige om, hvad der forstaas ved et Bogholderi og hvilke Fordringer der maa stilles til et Bogholderi. Og paa dette Spørgsmaal maa da gives følgende Svar:

Et Bogholderi for en hvilkensomhelst Næringsvirksomhed bør være et systematisk Regnskab over Ejendele og Gjæld, over Kjøb og Salg, over Indtægter og Udgifter, Bogholderiet bør ved Driftsaarets Slutning ad en simpel og sikker Vej give en let overskuelig og nøjagtig Oversigt over Aarets Udbytte og den deraf resulterende pekuniære Status, og det bør endelig frembyde en betryggende Kontrol med Rigtigheden af de fremkomne Resultater.

Men et saadant Regnskab er det ikke, Hr. Schroll

opstiller i sin Bog, og dog kan det næppe omtvistes, at det for Landmanden som for enhver anden Næringsdri- vende i første Linie er et Bogholderi af denne Art, som tiltrænges. Hvad man ejer og hvad man skylder bort, hvad man i Aarets Løb har købt og solgt, hvad Indtæg- ter og hvad Udgifter man har havt og endelig hvad hele Aarets Fortjeneste har været, som Resultat af alle de stedfundne Omsætninger af Penge og Varer af alle Slags, — jeg tror ikke, at det vil kunne benægtes. at det er det, det fremfor alt kommer an paa, at Bogholderiet gi- ver klar og tydelig Kundskab om.

Og disse Fordringer har det dobbelte Bogholderi for- længst vist sig at være det eneste som kan fyldestgjøre. Det dobbelte Bogholderi har til Fuldkommenhed godtgjort sin Brugbarhed under alle Forhold og vist, at det uden at miste nogen af sine væsentlige Karaktermærker eller nogen af de Fordele, det frembyder, kan afpasses efter enhversomhelst Bedrift, hvad end dens Art, Omfang og Driftsmaade er. Og det vilde derfor være ganske urimeligt at mene, at til Landbruget alene passer det ikke. Hr. Schroll fremfører i sin Bog forskellige Anker mod det dobbelte Bogholderi, som alle ere ganske betydningsløse, og som kun vise — hvad det vel tør være tilladt at ud- tale, da Hr. Schroll selv erkjender det — at Hr. Schroll mangler det fornødne Kjendskab til at kunne bedømme dets Brugbarhed. Det skulde være for kompliceret, men er dog i Virkeligheden langt simplere og overskueligere end Hr. Schrolls Regnskab. Exempelvis skal jeg blot nævne, at Hr. Schroll foruden en Status har ikke mindre end 4 Regnskabsopgjørelser over Aarets Drift; man vilde ved dobbelt Bogholderi aldrig tænke paa at faa mere end een. Og hvad Hr. Schroll videre mener med, at det dobbelte Bogholderi er »for udelukkende Pengeregn- skab« er mig ikke ganske klart. Thi ganske vist betin- ger det ligesom ethvert Bogholderi, af hvad Art det end er, at alle Gjenstande, hvorover der føres Regnskab, ud-

trykkes og saa at sige repræsenteres ved sin Pengeværdi. Men bortset fra dette ganske selvfølgelige, kan man i dobbelt Bogholderi føre Regnskab med alt hvad man har Lyst til og hvad Bedriften kræver, og i en hvilken som helst industriel Virksomhed fører man i det dobbelte Bogholderis Form Regnskab med sin Ejendom, sine Raamaterialer, Hjelpestoffer og færdige Produkter, med Inventar, Heste, Vogne, Maskiner, Folkelønninger o. s. v., ligesom Hr. Schroll gjør det for sit Landbrug, og har man endelig Tid og Lyst dertil, kan man gjøre det ligesaa detailleret.

Det er nemlig en stor Misforstaaelse, men ganske vist en vidt udbredt Misforstaaelse, Hr. Schroll gjør sig skyldig i, naar han mener, at det dobbelte Bogholderi i særlig Grad er Handelsbogholderi, og deraf slutter, at det ikke skulde kunne afpasses efter Landbrugets fra Handelens ganske vist saa vidt forskjellige Driftsformer. Det dobbelte Bogholderi anvendes i Industrien ligesaa meget som i Handelen, og dette Bogholderi, som har vist sig at være det hensigtsmæssigste for en Maskinfabrik ligesaavel som for en Manufakturhandel, for en Sukkerfabrik ligesaavel som for en Bankforretning, for et Bryggeri ligesaavel som for et Dampskibsselskab, som kort sagt har vist sig at kunne afpasses efter alle mulige kommercielle og industrielle Virksomheders forskjelligartede Driftsformer og Krav, det tør man vel nok paa Forhaand forudsætte ogsaa ret beset og forstaaet vil vise sig egnet for Landbruget. Landbruget er, regnskabsmæssig set, en ren industriel Virksomhed, og det dobbelte Bogholderi vil derfor kunne anvendes i Landbruget under væsentlig samme Former som i Industrien. Og det frembyder netop ogsaa for Landbruget den uvurderlige Fordel, at det med Hensyn til Udførlighed og større eller mindre Gaaen i Detailler lader sig afpasse efter enhver Smag. Alt, hvad der gaar ind under Driftsstatistiken, bliver ganske uafhængigt af det egentlige Hovedbogholderi. Og

dette bliver med sine Hovedresultater af Aarets Drift, med sine klare og fyndige Svar paa de 2 store Hovedspørgsmaal: Hvad har jeg ialt tjent eller tabt i det forløbne Aar? og Hvormeget ejer jeg ialt idag? et saa ringe Arbejde, at det bliver tilgængeligt for alle. Alt det andet, Driftsstatistik og Detail-Regnskaber af al mulig Art kan saa enhver udføre forsaavidt han har Tid dertil, og i det Omfang han har Sans derfor og Lyst dertil.

Nu skal det villig indrømmes, at naar Hr. Schroll og med ham mange baade Landmænd og Ikke-Landmænd finder, at det dobbelte Bogholderi er noget meget indviklet noget, saa tjener det til deres Undskyldning, at de fleste Lærebøger deri er temmelig mangelfulde, navnlig dvæle formeget ved uvæsentlige Enkeltheder og overflødige Fremmedord, og ikke tilstrækkelig klart fremhæver det simple til Grund liggende Princip. Det er saaledes karakteristisk, at Hr. Schroll som Skjelnemærke mellem sit Bogholderi og dobbelt Bogholderi anfører, at han ikke bruger Ordene Debet, Kredit, an, per o. s. v. Som om det var det, det kom an paa. Disse Ord have intet-somhelst med Bogholderiets Væsen og Kjærne at gjøre; hvor de anvendes kunne de enten ganske udelades, eller ogsaa erstattes med gode danske Ord, umiddelbart forstaaelige for enhver.

Det er selvfølgelig ikke Stedet her at holde en Forelæsning for den ærede Forsamling over det dobbelte Bogholderis Theori og Praxis og dets Anvendelse i Landbruget. Det maa være nok at sige, at det dobbelte Bogholderi i sig selv er den simpleste Ting af Verden, og at et dobbelt Bogholderi i den allersimpleste Form vil være tilstrækkelig for Landbrugets Krav, og vil fyldestgjøre alle de Fordringer, som bør stilles til et velindrettet og praktisk Landbrugsbogholderi. Debet og Kredit, An og Per og alle mulige andre overflødige Fixfaxerier kan ganske udelades; omtrent det eneste Frem-

medord, som man ikke godt kan undvære, er Ordet Konto, men det kjender og anvender jo alle, som overhovedet fører noget Regnskab.

Ved et saadant Bogholderi vil der opnaas, hvad der absolut er det vigtigste, og hvad Hr. Schroll ikke har naaet ved sit Bogholderi, nemlig at faa alle Ejendelene (Ejendom, Besætning, Inventar, Produkt- og Varebeholdninger, udestaaende Fordringer o. s. v.) og al Gjælden (Prioriteter og løs Gjæld) samarbejdede med de forskjellige Driftskonti til et organisk Hele, hvoraf ved Driftsaarets Slutning de 2 sammenhørende Opgjørelser, som tilsammen vise Aarets Resultat, nemlig Status og Gevinst- og Tabskonto, den første udvisende hvad man ialt ejer ved Driftsaarets Slutning, den anden hvad man har tjent eller tabt i Aarets Løb, kommer til at fremgaa med Klarhed, Nøjagtighed og logisk Konsekvens.

For at kunne opgjøre sin Status ved Driftsaarets Slutning er det jo nødvendigt at taxere alle sine Ejendele, at udarbejde en muligst nøjagtig Fortegnelse over Besætning, Inventar, Beholdninger af Landbrugsprodukter og Varer o. s. v., og ansætte det alt til passende Værdier. Ligeledes maa man vurdere alle saadanne ved Ejendommen foretagne Arbejder, som bør influere paa Aarsopgjørelsen. Dels kan der være Tale om saadanne Arbejder, som høre under den regelmæssige Drift, hvortil Udgifterne ere afholdte i det forløbne Aar, medens det Driftsudbytte, som skal komme ud deraf, først viser sig i det følgende Aar, dels endnu mere saadanne Arbejder, som falde udenfor den egentlige Drift og ere af mere blivende og varig Betydning, f. Ex. egentlige Byggearbejder, Vandafledning, Overrislingsanlæg, Maskinanlæg til Mejeri eller andet Brug o. s. v.

Saavidt mig bekjendt, dels efter Samtaler derom med enkelte Landmænd, dels efter hvad der af og til er fremkommen om dette Spørgsmaal i de forskjellige Landbrugs-Tidsskrifter er det en temmelig udbredt Mening

blandt dHrr. Landmænd, at alle disse Vurderinger, som det er nødvendigt at foretage, ere forbundne med saa megen Vilkaarlighed og Tilfældighed, at Resultatet bliver temmelig værdiløst, og at det som Følge heraf næsten ikke lader sig gjøre at foretage en nøjagtig Statusopgjørelse for et Landbrug.

Der er for mig ingen Tvivl om, at dette beror paa en fuldstændig Misforstaaelse, og at denne Opgjørelse lader sig foretage i et Landbrug med fuldkommen samme Nøjagtighed som i enhver industriel Virksomhed, og med tilstrækkelig Nøjagtighed til, at en saadan Opgjørelse vil være af allerstørste Betydning, naar den sammenarbejdes med et dobbelt Bogholderi. Det vilde føre altfor vidt her at komme ind paa Detailler m. H. t. dette Punkt; kun 2 Ting skal jeg fremhæve, 1) at det, det først og fremmest kommer an paa, er, at Opgjørelsen hvert Aar foretages paa samme Maade, efter ensartede, velbegrundede og velovervejede Regler, 2) at man ikke maa fordrø nogen absolut matematisk Nøjagtighed — det er aldeles ikke nødvendigt — og at man derfor heller ikke bør gjøre sig Opgaven unyttig besværlig ved en altfor minutiøs Gaaen i Detailler, ved at tilstræbe en Nøjagtighed, som det er umuligt at naa og overflødigt at naa.

Blandt de Fordele, som det dobbelte Bogholderis Driftsopgjørelse frembyder, er der et Par, som jeg her vil pege paa. Den ene er Muligheden for en rationel Postering af saakaldte Afskrivninger eller Henlæggelser. En Afskrivning og en Henlæggelse er i Realiteten det samme, kun Formen er forskjellig, og det kan kort betegnes som en af Aarets Fortjeneste afholdt Tilbagebetaling af Kapital. Har den Kapital, som er anbragt i Ejendommen, eller f. Ex. i et Mejerianlæg eller lignende i et Aar givet godt Udbytte, og synes man der er Anledning til at tro (og det er der desværre altid Anledning til at tro), at dette Udbytte ikke vil kunne vedblive at gjentage sig, saa gjør man klogt i ikke at betragte hele dette Udbytte som Gevinst, men at bog-

føre en Del deraf som Tilbagebetaling af noget af den i Anlægget anbragte Kapital; man afskriver en Del af Indtægten paa Anlægskapitalen. — Paa lignende Maade kan man aarlig afskrive eller henlægge visse Beløb som Erstatning for Slid paa Inventar og Maskiner og for enhver anden Værdiforringelse.

Har man i en Række gode Aar afskrevet tilstrækkeligt, saa har man derved erhvervet sig en stor Modstandskraft imod daarlige Aar. Men i Hr. Schrolls Bogholderi er det ikke muligt at postere en Afskrivning eller en Henlæggelse paa rationel Maade.

Afskrivninger passer, som dHrr. vil se, bedst for de gode Aar, og det er vel desværre derfor næppe nu det rette Øjeblik at tale for meget derom. Imidlertid, det danske Landbrug har jo havt gode Aar, og forhaabentlig komme de ogsaa igjen. Det Punkt, jeg nu vil berøre passer til Gjengjæld for de daarlige Aar, og har vel altsaa for Tiden større Aktualitet. Det er Fordelingen af en enkelt Udgift paa flere Aar. Falder der paa et enkelt Aar en ekstraordinær stor Udgift, hvoraf Fordelene maaske ville mærkes gennem en længere Aarrække, saa kan det være velbegrundet ikke at lade den helt falde det ene Aar til Byrde, men istedet fordele Byrden over flere Aar. Dette at fordele en Udgift paa 1000 Kr., som er afholdt iaar, paa 5 Aar med 200 Kr. om Aaret, lader sig i det dobbelte Bogholderi postere paa den simpleste og eleganteste Maade, men i ingen anden Bogholderiform, heller ikke i Hr. Schrolls, lader det sig gjøre.

Et saadant Bogholderi nu, som det jeg her har omtalt, vil kunne føres med langt ringere Tidsanvendelse end Hr. Schrolls, og det vil give alle de Oplysninger om Bedriftens Gang og de opnaaede Resultater som i første Linie tiltrænges. Og da det vel kan betragtes som en afgjort Sag, at de fleste Landmænd helst indskrænke Regnskabsføringen til det mindst mulige, synes det rimeligt at begynde med dette, som er det vigtigste. Hr. Schroll, og hvem der forresten har Tid dertil og Sans

derfor, kan saa ved Siden af og uafhængig af det egentlige Bogholderi, udarbejde al den Driftsstatistik og alle de Detail-Regnskaber, de maatte føle Trang til. Herhen hører ogsaa de mange Overførsler fra en Konto til en anden og den minutiøse Fordeling af alle Udgifter paa de forskjellige Produktioner, som Hr. Schroll foretager, og som man, hvis man endelig vil det, kan foretage i det dobbelte Bogholderis Hovedbog ligesaa let og overskuelig som i Hr. Schrolls Bogholderi. En Del af denne Slags vil vel altid have sin Betydning, skjønt jeg ganske vist mener, at det uden Skade kan indskrænkes til det mindst mulige. Det meste af, hvad Hr. Schroll i denne Retning udregner og udarbejder, er i Virkeligheden kun en Leg med Tal, som kan være til stor Tilfredsstillelse for den, der som Hr. Schroll i særlig Grad har Talent og Interesse for at tumle med Tal; medens det derimod vilde være ganske urimeligt at tage alle disse Beregninger med, naar det gjælder om for den praktiske Landmand at opstille en Norm for et hensigtsmæssigt og saa lidt som muligt indviklet Bogholderi. Man maa nu imidlertid ikke misforstaa mig og tro, at jeg ganske undervurderer Betydningen af al Driftsstatistik, og af alt, hvad herhen hører. Saaledes kan jo nævnes de i den senere Tid saa meget anbefalede Koregnskaber, detaillerede Regnber over hver enkelt Kos Mælkeydelse, som sætter Landmanden istand til af sin Besætning at udskyde saadanne Køer, som ikke yde tilstrækkelig Valuta for Foderet og erstatte dem med andre, fordelagtigere Individuer. At dette er af overordentlig stor Betydning, er jo indlysende for enhver.

Men om megen anden Driftsstatistik gjælder det rigtignok, at den er uden al praktisk Betydning. Den konstaterer visse Resultater, af hvilke intet væsentlig læres, og som ingen Vejledning giver til Forbedringer eller Besparelser. Det kan være interessant at udarbejde saadanne Tal en enkelt Gang, men at gjøre det hvert Aar er ganske unyttigt og interesseløst. Og endelig bør man

fremfor alt ikke kalde disse Udarbejdelser for Bogholderi. Thi det er de ikke, og ved at give dem dette Navn forvirrer man Begreberne, saa Folk tror, at de føre et udmærket Bogholderi, fordi de skriver en Mængde Tal op i Kolonner og Tabeller: om Arbejdsdagens og Kostdagens Fordeling, om Afgang og Tilgang af Besætning og Inventar, om hvormange Pund Mel, Gryn og Sukker de bruge i deres private Husholdning og meget andet.

Som Exempel paa, hvad jeg hos Hr. Schroll kalder en Leg med Tal uden praktisk Betydning, skal jeg nævne Forholdet mellem Mælkeproduktionen og Græsmarkerne i Hr. Schrolls Regnskab. Mælkeproduktionen viser et Underskud af Kr. 2048.26, Græsmarkerne har paa en Bruttoindtægt af Kr. 2133.40 givet et Overskud af ikke mindre end Kr. 1803.14. — Naar man nu baade hos Hr. Schroll og andensteds læser om, hvor vigtigt det er for Landmanden nøjagtig at kjende alle sine Produktionspriser og Udbyttet af hver enkelt Gren af Bedriften, for at kunne lægge Vægt paa de Produktioner, der betale sig, og udskyde de øvrige, saa skulde man jo efter de ovenfor anførte af Hr. Schroll med sædvanlig minutios Omhu udfundne Tal, antage, at Hr. Schroll snarest vilde lægge en saa stor Del som muligt af sin Ejendom ud til Græsmarker og derimod opgave Mejeridriften. Der forlyder dog intet om, at Hr. Schroll har gjort dette. Tvertimod, Hr. Schroll siger selv andensteds*): Det er Mejeridriften, der hidtil har holdt det danske Landbrug oven Vande —, og dette stemmer jo ogsaa med, hvad man ellers almindelig antager. Hvorledes hænger dette nu sammen? Ja, Sagen er jo den, at skjønt Græsmarkerne figurere i Regnskabet med et Overskud af omtrent 1800 Kr., saa er der, naar man ser nøjere til, ikke virkelig solgt for en eneste Øre af Græsmerkernes Udbytte

*) I hvor høj Grad kan Landbruget vedvarende bære en Stigning af Arbejdslønnen? Odense 1893, Pag 20.

af Græs og Hø. Hele Udbyttet er gaaet til og belastet Mælkeproduktionen, det er ædt af Køerne og derigjennem omsat i Mejeriprodukter, navnlig Smør og Ost, værdifulde, let transportable og let sælgelige Artikler, og Salget af disse udgjør da ogsaa 5500 Kr., ikke langt fra Halvdelen af hele det effektive Salg af Landbrugsprodukter. Paa samme Maade har Mælkeproduktionen afkjøbt Engene Hø for 7—800 Kr.; Engene vise et Overskud af omtrent 1700 Kr., men hele det virkelige Salg af Græsning og Hø fra Engene er kun 72 Kr. Men det er klart, at under disse Omstændigheder, og selv om Græs og Hø er regnet nok saa nøje ud i Foderenheder, saa er og bliver det ganske vilkaarligt, hvilke Priser Græs og Hø ansættes til, og om man lader Fortjenesten træde frem paa denne eller hin Konto. Der er jo meget andet end den theoretiske Foderværdi, som bestemmer den praktiske Salgsværdi. Selv om Mælkeproduktionen viser et Underskud af 2000 Kr., saa er dog, naturlig og praktisk set, Fortjenesten indvunden paa Salget af Smør og Ost og ikke paa Salget af Græs og Hø.

Naar Overskudet paa de 2 andre Konti helt eller for en væsentlig Del betinges af Mælkeproduktionen, og i det Hele alle de forskjellige Grene af Bedriften ere saaledes sammenknyttede, at de slet ikke kunne undvære hinanden, saa er det næppe ubilligt at kalde disse Beregninger, der maa siges at bygge paa fejlagtige Forudsætninger og give et ganske skjævt Billede af Forholdene, for en Leg med Tal uden praktisk Betydning.

Det er den Slags Beregninger, som kunne være ganske interessante og underholdende at stille op engang i en ledig Time, men i et Aarsregnskab have de rigtignok intet at gjøre, og at gjentage dem hvert Aar er navnlig ganske urimeligt og unyttigt. At Hr. Schroll ikke selv nærer ubetinget Tillid til den praktiske Betydning af sine egne Bogføringsresultater, faar man ogsaa Indtrykket af ved at læse Hr. Schrolls Foredrag »Om tidsvarende Driftsmetoder i Landbruget« paa Fyens Stifts pa-

triotiske Selskabs sidste Delegeretmøde, offentliggjort i »Ugeskrift for Landmænd« for 22. og 29. Novbr. 1895. Skjønt i Hr. Schrolls Regnskab foruden Græsmarker og Enge ogsaa Kornavlen viser et betydeligt Overskud, medens hele den dyriske Produktion, kun med Undtagelse af Svineholdet, viser Underskud, saa udtaler Hr. Schroll som Konklusionen af sit Foredrag, med udhævet Tryk, at Hovedsagen er, at vi vedvarende lægge Hovedvægten paa den dyriske Produktion.

Jeg har her ikke overset, at Hr. Schroll udtrykkelig fremhæver, at Aaret har været et særlig uheldigt Mejeriaar. Der er ingen Tvivl om, at Resultatet af Hr. Schrolls Beregninger i ethvert andet Aar i det væsentlige vilde blive det samme: meget stort Overskud paa Græsmarkerne, Underskud eller ialtfald saagodtsom intet Overskud paa Mælkeproduktionen. Dette fremgaar blandt andet ogsaa af Hr. Schrolls, allerede een Gang citerede Foredrag om Arbejdslønnen, hvor det beregnes, at Græsmarkerne kunne bære en Dagløn af 10—11 Kr., Mælkeriet kun en Dagløn af 80—100 Øre. Dette er jo kun en Omskrivning for at sige, at ved normal Arbejdsløn giver Græsmarkerne stort Overskud, Mælkeriet derimod intet Overskud.

I hvilken Grad de forskellige Grene af en Landbrugsbedrift ere kædede ind i hinanden sees allerhaandgribeligst deraf, at medens Omsætningen mellem de forskellige Konti indbyrdes, mellem de forskellige Grene af Bedriften, hos Hr. Schroll er omtrent 21000 Kr., beløber den virkelige forretningsmæssige Omsætning for hele Aaret, det effektive Salg af Bedriftens Produkter, sig kun til Kr. 13000. Det er paa denne overordentlig lille Omsætning, paa disse 13000 Kroners Salg, at hele Nettoudbyttet, som Hr. Schroll angiver til omtr. Kr. 6000, er tjent. De 21,000 Kr. Omsætning indenfor Bedriftens forskellige Grene kan Hr. Schroll fordele og flytte omkring med mellem de forskellige Konti saameget han

lyster, det kommer ganske ud paa et og gjør ham hverken rigere eller fattigere.

I Parenthes skal jeg bemærke, at der er ingen Tvivl om, at denne overordentlig lille Omsætning er noget ejendommeligt for Landbruget i Almindelighed. For enhver Kjøbmand og Industridrivende vil det staa som utroligt, at en Bedrift, hvori der stikker en Kapital af omtr. Kr. 120000, kan bestaa med en Omsætning af kun Kr. 13000.

Som en af Hovedfordelene ved det dobbelte Bogholderi har jeg fremhævet den klare og tydelige Besked, det giver paa Spørgsmaalet om Aarets Netto-Udbytte. Paa dette væsentlige Hovedpunkt er Hr. Schrolls Regnskab overordentlig svagt og uklart. Først kaldes (Pag. 14) Kassebogens Overskud af kontante Indtægter over kontante Udgifter, Kr. 5060.36, for Nettoudbytte. Skjønt der ved en Bedrift som et Landbrug, som altid sælger pr. kontant, og forudsat at den tillige køber pr. kontant (hvad dog, saavidt jeg véd, ikke altid er Tilfældet), bestaar en ikke ringe Sammenhæng mellem den kontante Beholdning og Nettoudbyttet, er det dog principielt urigtigt og paa en meget farlig Maade vildledende at sammenblande disse 2 aldeles væsensforskjellige Ting. Længere henne i Bogen (Pag 27) regnes dernæst Nettoudbyttet ud ved til Kasseoverskudet at lægge det kontante private Forbrug og fradrage Varebeholdningernes Værdiforringelse. Resultatet bliver da Kr. 6012,79, og denne Sum gaar mangfoldige Steder (Pag. 50, 54, 56) igjen som det rette Nettoudbytte. Men ikke destomindre udtales det ligeledes Pag. 27, at det »virkelige« Netto-udbytte egentlig er noget større, da der skal tillægges noget for Værdiforøgelse af Inventar og Nyanskaffelser paa Heste-Konto. Og endelig mener Hr. Schroll, at der bør tillægges endnu et Beløb for at faa Nettoudbyttet ganske nøjagtig, nemlig for en Udgift, som rigtignok er afholdt, men som »kunde have været undværet«. Herved er nu Nettoudbyttet, som til en Begyndelse var

lidt over 5000 Kr., steget til Kr. 6881.17. Men derefter viser det sig, hvad man allerede kan se af Hr. Schrolls Regnskab, og hvad Hr. Schroll desuden selv fremhæver i Ugeskrift for Landmænd, for 17de Juni 1895, at der hverken er taget Hensyn til Skatter, Afgifter, Assurance eller Renter, hvilket jo rigtignok alt nødvendigvis maa fradrages, forinden der kan tales om et Nettoudbytte.

Ganske urimeligt og fejlagtigt er det, som alt engang berørt, at det detaillerede Husholdningsregnskab, saaledes som Tilfældet er hos Hr. Schroll, og som det ogsaa ellers synes at være almindeligt i Landmændenes Bogføring, blandes ind i Landbrugsregnskabet. Disse Ting have intet med hinanden at gjøre, og Landbrugeren bør ikke spilde sin Tid med Husholdningsdetaller. Hvor langt simplere vil det ikke være, og dog fuldkommen tilstrækkelig nøjagtigt, naar man som Hr. Schroll har regnet ud, at en Kostdag koster 60—65 Øre, da at give Hustruen eller den, der ellers forestaaer Husføringen, fast Akkord paa denne til en engang for alle aftalte Pris, og saa lade hende sørge for Resten. Er der 15 Mennesker paa Kost hver Dag, à 60 Øre pr. Dag, bliver det 9 Kr. pr. Dag, som ugentlig eller maanedlig udbetales og belastes Privat-Konto, dels i Kontanter som godskrives Kasse-Konto, dels i Naturalier, som godskrives vedkommende Driftskonto. Hører af de 15 Personer 5 til den private Husstand, 10 til Gaardens Personel, godskrives Privatkonto atter for de $10 \times 60 = 6$ Kr. pr. Dag, som belastes Folkelønningskonto, henholdsvis Administrationskonto. I Høsttiden og ellers naar der er Anledning dertil, ydes der yderligere saamange Gange 60 Øre til Husholdningen, som den har extra Kostdage at udrede. Er Kostdagens Pris bleven beregnet paa en Tid, da Levnetsmidler var i lav Pris, og sker der en væsentlig Prisstigning, vil det dog være ganske overflødig at foretage nye minutjose Beregninger. Det vil ikke være vanskeligt at foretage et tilstrækkelig nøjagtigt

Skjøn over, hvormeget den maanedlige Merudgift omtrent beløber sig til, og hvormange Øre pr. Kostdag der som Følge heraf bør ydes i »Dyrtidstillæg«. Mener man at Bedriften bør bære den Del af Hustruens Arbejde, som faktisk kommer den tilgode, bliver den Sum, man finder passende, f. Ex. 500 Kr., blot at godskrive Privatkonto og at belaste Administrationskonto.

Jeg har dvælet lidt ved dette Husholdningens Forhold til Bedriften for at give et Exempel paa, hvor fortræffeligt saadanne Detailler lade sig indordne i det dobbelte Bogholderis System, og hvor nemt og praktisk de lade sig behandle uden Hr. Schrolls vidtløftige Beregninger.

Det turde endnu kun ligeoverfor Hr. Schrolls overvældende Mængde af Tal og utvivlsomt med stor Nøjagtighed beregnede Tal ikke være overflødigt at henlede Opmærksomheden paa en Fare, som man ved et Arbejde som Hr. Schrolls er udsat for, den nemlig at nære for stor Tillid til sine Tals Nøjagtighed, at tro at naar Tallene ere nøjagtigt udregnede, saa ere Resultaterne ligesaa nøjagtige. Man glemmer altfor ofte, at Tallenes Oprindelse er Iagttagelser og Maalinger, som nødvendigvis ere beheftede med større eller mindre Fejl, og at disse Fejl saaledes fra Begyndelsen ere tilstede i Tallene. Navnlig naar man betænker, at Hr. Schroll umulig personlig kan have anstillet mere end en Brøkdal af de Iagttagelser og udført mere end en Brøkdal af de Første-Noteringer, som ligge til Grund for hans Beregninger, og naar man véd, hvad det vil sige i saadanne Ting at maatte stole paa andres Iagttagelser og Indberetninger, paa Avlskarlen, Forvalteren, Mejersken, Fodermesteren o. s. v., saa fatter man en stærk Tvivl om, hvorvidt det store Arbejde virkelig i alle Enkeltheder er vel anvendt. Naar man ser Hr. Schroll regne sine Tal ud med en Nøjagtighed af indtil Hundrededele og Tusindedele af en Øre, faar man unægtelig det Indtryk, at han ikke er undsluppen den omtalte Fare, og at Hr. Schrolls Kjærlighed

til Tallene har gjort ham blind for deres medfødte Skrøbeligheder og skjulte Fejl.

Selv blandt Kjøbmænd og i det Hele blandt de Næringsdrivende i Byerne er Kjendskabet til Bogholderi hyppig overordentlig mangelfuldt. Og man kan derfor ikke undre sig over, at Landbrugerne, hvis daglige praktiske Arbejde har saa lidt at gjøre med Skriverier og Regnskaber, endnu ere temmelig langt tilbage i denne Henseende. Snarere maa man i høj Grad anerkjende, at Landmændenes Opmærksomhed er saa stærkt henvendt paa Spørgsmaalet, som Tilfældet aabenbart er, og at det Samarbejde, som paa andre Omraader har bragt det danske Landbrug saa vidt, ogsaa i denne Sag gjør sig gjældende.

Ved den Diskussion om Hr. Schrolls Landbrugsregnskab, som i Februar f. A. fandt Sted her i Landhusholdningsselskabet, var der blandt alle Talere Enighed om Regnskabsføringens store Betydning, og det fremhævedes af flere Talere utvivlsomt med Rette, at det gjaldt om at skaffe de vordende Landmænd en fyldigere Undervisning i Regnskabsføring. Men med Hensyn til Formen for Landbrugsregnskabet vare Meningerne jo delte. Samtidig med at man ydede Hr. Schroll al Anerkjendelse for hans Arbejde, kan man dog ikke sige, at der viste sig stærk Stemning for at akceptere hans Regnskab som Mønster, medens paa en anden Side Hr. Hofjægermester Friis syntes at staa temmelig ene med sit Forsvar for det dobbelte Bogholderi.

Ligeoverfor den Famlen, som saaledes aabenbart gjør sig gjældende med Hensyn til den retteste Form for Landbrugsbogholderiet, skulde Formalet for nærværende Bemærkninger være at bidrage til, om muligt at faa Bestræbelserne ledede i den eneste rigtige Retning, og at hindre, at Kræfterne spildes i forgjæves Anstregelser for at opfinde noget nyt, hvor det, der er saa godt, som det er gammelt, ligger lige for Haanden.
